
Kernbevindingen rapport 'Veelstemmig: De Tweede Kamerverkiezingen van 2025'

Welke processen gaan schuil achter het stemgedrag van Nederlandse kiezers en wat zijn hun opvattingen over de democratie? Deze vragen staan centraal in het Nationaal Kiezeronderzoek (NKO). Het NKO vormt de basis van het rapport 'Veelstemmig: De Tweede Kamerverkiezingen van 2025', dat op woensdag 3 juni 2026 is verschenen. De belangrijkste bevindingen per hoofdstuk zijn hieronder puntsgewijs samengevat.

1. De verkiezingen in historisch perspectief

- De opkomst bij de Tweede Kamerverkiezingen bleef ook in 2025 hoog.
- De Nederlandse politiek is structureel gefragmenteerd: grote volkspartijen zijn verdwenen, terwijl kleine en middelgrote partijen het politieke landschap domineren.
- Ook in 2025 was de uitslag zeer beweeglijk: na 2023 en 2002 behoort deze verkiezing tot de meest volatiele van de naoorlogse periode.
- Regeringsdeelname brengt grote electorale risico's met zich mee: alleen in 2023, 2017, en 2002 verloren coalitiepartijen gezamenlijk meer zetels.

2. Kiezersbewegingen en -prioriteiten

- Grote verschuivingen tussen partijen gingen in 2025 samen met veel continuïteit: de meeste kiezers bleven trouw aan hun bredere politieke blok.
- De campagne deed er wel degelijk toe: veel kiezers besloten laat, en juist in de laatste fase vonden nog belangrijke verschuivingen plaats.
- Kiezers hechtten breed belang aan de thema's wonen en zorg, maar juist op deze thema's was het voor veel kiezers onduidelijk welke partij daar het duidelijkst voor stond.
- Als veel kiezers twijfelen binnen een blok, kunnen populaire partijleiders een verschil maken, al blijft ideologische nabijheid een belangrijke basis onder de uiteindelijke stemkeuze.

3. Het feest der verkiezingen: Over de aanloop naar de stemkeuze

- Teleurstelling over de partijkeuze in 2023 komt onder ongeveer de helft van de kiezers voor – spijt en boosheid aanzienlijk minder.
- 40% van de kiezers beslist pas enkele dagen voor of op verkiezingsdag over de partijkeuze.
- Kiezers die laat hun finale keus bepalen, dragen bij aan de volatiliteit van de campagne.
- Dat D66 de grootste partij werd, is mede het resultaat van het disproportionele aandeel stemmen onder late beslissers.

4. Vertrouwen in en percepties van het stemproces

- Het vertrouwen in het verkiezingsproces is gemiddeld hoog. Tegelijk maken veel kiezers zich zorgen over misleidende of onjuiste informatie die partijen tijdens de campagne hebben verspreid, en over eerlijke en evenwichtige berichtgeving in de media.
- Verschillen tussen groepen die in 2023 nagenoeg waren verdwenen, zijn in 2025 weer groter geworden: theoretisch opgeleiden (in tegenstelling tot praktisch opgeleide kiezers) hebben meer vertrouwen in het verkiezingsproces.
- Stemmen in het stembureau met potlood en papier wordt door de overgrote meerderheid van de respondenten als betrouwbare stemmethode gezien. Stemmen per post of met een stemcomputer wordt als veel minder betrouwbaar gezien.

5. Mediagebruik en stemkeuze

- De publieke omroep was voor kiezers tijdens de campagne de belangrijkste informatiebron.
- Hoewel jongeren zich vaker via sociale media informeren, beperkte hun nieuwsdieet zich niet alleen tot sociale media maar gebruikten zij ook vaak online nieuwssites.

- Kiezers met een hoog mediagebruik namen aan het einde van de campagne meer partijen in overweging dan aan het begin. Maar juist kiezers die met mate media gebruikten, veranderden waren iets eerder geneigd van stemvoorkeur te veranderen.

6. Afkeer van de Haagse politiek

- De publieke opinie over de Haagse politiek is negatiever geworden. Het vertrouwen in de Tweede Kamer daalde van 50% in 2021 naar 30% in 2023 en naar 19% in 2025. De tevredenheid met het functioneren van de democratie daalde van 69% (2021) naar 63% (2023) en naar 56% (2025).
- Afkeer van de Haagse politiek hangt samen met de afkeer van globalisering. Wie positief is over de politiek, is vaak ook positiever over globaliseringskwesties.
- De groep van 25% kiesgerechtigden met de meeste afkeer van de Haagse politiek is oververtegenwoordigd onder stemmers van FvD (63%) en PVV (50%). Deze groep wijkt af van de rest door geringere steun voor de democratische rechtsstaat en meer steun voor directere zeggenschap van burgers. Ze gaat minder stemmen, maar verschilt niet in non-electorale politieke participatie en protestgeneigdheid.

7. Ideologische posities van kiezers

- Asiel en klimaat zijn de thema's waarover kiezers het sterkst verdeeld zijn.
- Naast de klassieke tegenstelling op economisch gebied (gekenmerkt door verschillen tussen SP-kiezers aan de linkerkant en VVD-kiezers aan de rechterkant) komt een nog sterkere tegenstelling naar voren tussen nationalistische kiezers enerzijds en kosmopolitische kiezers anderzijds. Met name op thema's als migratie, asiel, assimilatie, klimaatscepsis en euroscepsis staan deze groepen tegenover elkaar.
- Deze nationalistische-kosmopolitische dimensie was in 2025, net als in 2023, een belangrijkere voorspeller voor stemgedrag dan in alle jaren ervoor.
- Er zijn ook vlakken waarop de verschillende electoraten grote overeenkomsten tonen, met name rond het verkleinen van ongelijkheid in inkomen en wonen.

8. Socio-economische en demografische verklaringen voor stemgedrag

- Partijachterbannen verschillen duidelijk qua samenstelling op basis van onder andere opleiding, inkomen, leeftijd, geslacht en geografie.
- Culturele houdingen hangen het sterkst samen met opleiding, terwijl economische houdingen het sterkst samenhangen met inkomen.
- Culturele houdingen, met opleidingsniveau als voornaamste maatschappelijk anker, verklaren stemkeuze in Nederland veel beter dan economische houdingen, verankerd in voornamelijk inkomen.
- Ook bij de verkiezingen van 2025 was er een afgetekende leeftijdscohort in stemkeuze, hoewel deze – mede door de samenwerking tussen GroenLinks en PvdA – iets minder scherp was dan in sommige eerdere jaren en andere landen.
- Er is een scherpe politieke genderkloof in stemgedrag onder jongeren, maar die genderkloof bestaat ook onder oudere kiezers. Er is geen eenduidig bewijs dat dit zich manifesteert in uiterst rechts stemgedrag specifiek onder jonge mannen.

9. Migratieachtergrond

- Kiezers met een migratieachtergrond worden meer gemobiliseerd (zij gingen in 2025 relatief vaker stemmen dan Nederlanders zonder migratieachtergrond), maar voelen zich minder vertegenwoordigd.
- Kiezers met een migratieachtergrond stemmen linkser en progressiever dan Nederlanders zonder migratieachtergrond, met meer aandacht voor armoede en diversiteit.
- Nederlanders met een migratieachtergrond hechten relatief meer waarde aan de liberale rechtstaat (zoals een sterke rol voor rechters) en minder aan zuivere meerderheidsbesluitvorming dan Nederlanders zonder migratieachtergrond.

10. Steun voor (en zorgen over) democratie

- Er is grote steun onder Nederlandse kiezers voor democratie in abstracte zin, maar er is ook duidelijke verdeeldheid over de liberale spelregels. Niet alle kiezers vinden rechterlijke controle (een onderdeel van de liberale democratie) even belangrijk.
- Er is een breed gedeelde beleving van democratische erosie, maar deze beleving is sterk gepolitiseerd. Kiezers verschillen in welke onderdelen van de democratie onder druk staan.
- Politieke partijen en politici worden niet alleen als bedreiging van de democratie gezien, ze worden ook nauwelijks gezien als bijdragend aan de weerbaarheid van de democratie.

11. Polarisatie en conflict

- Meer dan de helft van de Nederlanders ervaart veel conflict tussen mensen met verschillende politieke overtuigingen. Ongeveer een kwart maakt zich ook (heel) veel zorgen dat er geweld kan ontstaan tussen deze groepen.
- Ruim 80% van de Nederlanders heeft een afkeer van een partij. 33% noemt dat een (zeer) belangrijk onderdeel van hoe ze zichzelf zien. 25% vindt dat sommige politieke partijen er bewust op uit zijn om Nederland kapot te maken.
- Deze polarisatie en gevoelde vijandigheid komt voor veel mensen niet terug in het dagelijks sociale leven. Slechts weinig Nederlanders zien in hun omgeving of bij henzelf verslechterde verhoudingen door politiek meningsverschillen.

12. Hervormingen van de democratie

- Bijna de helft van de kiezers vindt onafhankelijke deskundigen geschikt om politieke besluitvorming van verkozen politici over te nemen.
- Nagenoeg de helft van de kiezers (48%) is voor het invoeren van een referendum over belangrijke beslissingen. De steun daalde sinds 2006, maar niet sinds 2023.
- Een meerderheid van de kiezers (60%) vindt dat het lastiger moet worden voor nieuwe partijen om deel te nemen aan de Tweede Kamerverkiezing.
- Er is relatief veel steun (68%) voor een kiesdrempel van 5% – ook onder bijna de helft van de kiezers van partijen die deze drempel niet gehaald zouden hebben.
- Hoewel er voor het eerst in decennia een minister-president was die niet op de kieslijst stond, is de steun voor een gekozen minister-president ten opzichte van de vorige verkiezing niet veranderd.

Over het Nationaal Kiezersonderzoek

Het Nationaal Kiezersonderzoek wordt al sinds 1971 georganiseerd door de Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). Dit is een samenwerking tussen politicologen en andere gedragswetenschappers verbonden aan Nederlandse universiteiten en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Het Nationaal Kiezersonderzoek 2025 werd geleid door UvA-politicologen Eelco Hartevelde, Twan Huijsmans, Tom van der Meer en Floris Vermeulen. Het rapport bestaat uit bijdrages van een grote groep onderzoekers. De dataverzameling verliep in samenwerking met Centerdata en I&O Ipsos. 8788 respondenten namen deel aan minstens één van vijf rondes van dataverzameling tussen september en november 2025.

Het rapport en de methodologische verantwoording zijn beschikbaar via dpes.nl/publicaties. De data zijn gedeponereerd voor vrijelijk hergebruik bij data-archief DANS. Een deel van de data (surveyvragen ontwikkeld door jonge onderzoekers) blijven nog enige maanden onder embargo.